

Výročí v propagandě komunistického Československa ve Francii v letech 1958–1963

Anniversary as a propaganda tool of communist Czechoslovakia in France at the turn of the 1950s and 1960s

Martin Hromek / martinhromek@email.cz

Katedra francouzského jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract

Communist Czechoslovakia was looking for opportunities for ideological action in western countries at the turn of the 1950s and 1960s. It should have the widest possible range, at the same time it had to be however so inconspicuous so that it did not prompt a negative reaction of local authorities. Purpose-built updating of selected anniversaries of historical events was an interesting tool of Czechoslovak propaganda. In the case of France, particularly events related to Germany were remembered. Actually, the aim of that propaganda was – first of all – to point out the alleged danger arising from the cooperation of western countries with the Federal Republic of Germany, which resulted for example in the Élysée Treaty in 1963.

Keywords

Munich Agreement, Czechoslovakia, propaganda, anniversary, Lidice, World War II, German question

„Vzpomínáme-li tedy dnes oněch událostí z roku 1938, činíme tak především proto, abychom si připomněli tato poučení a závěry a abychom v jejich duchu důsledněji pracovali pro dobudování socialismu v Československu, upevnění světového míru a zmaření všech plánů dnešních Mnichovců.“ Těmito slovy zakončil tehdejší člen ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ) a československý velvyslanec ve Spojeném království Jiří Hájek svou knihu *Mnichov* vydanou v roce 1958 Státním nakladatelstvím politické literatury.¹ Téma a letopočet samozřejmě nebyly náhodné. A nebyla to jediná publikace připravená k 20. výročí mnichovské konference. Ve stejném roce byly např. vydány historická studie Roberta Kvačka *Osudná mise*² nebo spisek svého času významného ideologa komunistické strany Gustava Bareše *Proti Mnichovu*.³ Každá z těchto knih byla odlišného charakteru,⁴ měly však jedno společné, byly publikovány, aby připomněly význačný předěl československých dějin. Každá země se vrací k důležitým mezníkům své minulosti. Různá výročí navíc mohou plnit ještě jednu důležitou roli, a to propagační. V komunistickém Československu tomu samozřejmě nebylo jinak. Jak naznačují citované poslední řádky Hájkovy knihy, jejich obsah a dikce, připomínání dějinných událostí mělo mít přesah do současnosti. Jejich aktualizací chtěl totiž tehdejší československý režim zesílit účinek své politiky, a to i té zahraniční.

Příspěvkem k poznání této stránky zahraniční politiky Československa prováděné v 50. a 60. letech 20. století se pokusí být i tato studie, jež má za cíl zhodnotit roli výročí v propagační činnosti Československé republiky (dále ČSR) a Československé socialistické republiky (dále ČSSR) ve Francii v letech 1958 až 1963. Tedy v zemi, která ve sledovaném období patřila k jinému mocenskému bloku a která byla jedním ze signatářů mnichovské dohody (1938). A to v období mezi léty, kdy od jejího podpisu uběhlo 20, respektive 25 let. Zvolené časové rozmezí je pro toto téma významné i proto, že je ohraničeno dvěma událostmi, které musela československá zahraniční služba reflektovat, a to v prvním případě nástupem generála Charlese de Gaulla do čela nově zřízené páté Francouzské republiky, a dále podpisem elysejské smlouvy o přátelské spolupráci mezi Francií a Spolkovou republikou Německo (dále SRN). Zvolené časové a geografické vymezení nám může posloužit i k zamyšlení se nad smyslem tehdejší československé zahraniční politiky vůči tzv. Západu. Analýza se bude opírat především o koncepční materiály připravované československým ministerstvem zahraničních věcí (dále MZV), a to zejména pro potřeby ÚV KSČ, a dokumenty z provenience zastupitelského úřadu Československa v Paříži (dále ZÚ Paříž).

1 Hájek, Jiří: *Mnichov*. Praha 1958.

2 Kvaček, Robert: *Osudná mise*. Praha 1958.

3 Bareš, Gustav: *Proti Mnichovu*. Komunistická strana Československa v čele lidové obrany a republiky proti fašismu. Praha 1958.

4 Kvačkovu a Hájkovu studii z historiografického hlediska porovnal např. Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948*. Nástin tendencí a problémů. In: B. Ferenčuhová a kol.: *Biografie a historiografie*. Slovenský, český a francúzsky pohľad. Bratislava 2012, s. 25–40.

Typologie výročí využívaných československou zahraniční službou ve Francii

Dokumenty z přelomu 50. a 60. let 20. století zabývající se československou zahraniční politikou zdůrazňují tzv. leninskou zásadu mírového soužití. Nesměřují tedy k vojenské konfrontaci s údajnými nepřáteli země jako spíše k ideologickému soupeření. Na jednu stranu tak bylo možné přistoupit k postupnému obnovování styků se zeměmi západní Evropy, zároveň v těchto vztazích přetrvávala značná vzájemná nedůvěra a slova o nutnosti odzbrojení či zmírnění mezinárodního napětí doprovázela neustálá varování před válkychtivými imperialisty a revanšisty.⁵

Jakákoli činnost Československa v zemích Organizace Severoatlantické smlouvy (dále NATO) tak nutně musela mít dostatečný propagační účinek, kulturu či školské a vědecké styky nevyjímaje. Tomuto cíli byly podřízeny výběr umělců či filmů vysílaných do zahraničí, činnost organizací krajanů, přátel Československa a samozřejmě zastupitelských úřadů. Jiný než tento účel koneckonců neměla ani tzv. dělnická turistika, tedy hromadné zájezdy do ČSR.⁶ Do úsilí o zviditelnění země a její politiky se měly při příležitosti vybraných významných akcí, jako byly např. spartakiáda či oslavy různých výročí, zapojovat všechny orgány státu i organizace kontrolované státem a komunistickou stranou, a to bez výjimky.⁷ Cíl byl zjevný, a to dosáhnout co největší publicity propagačních akcí. Je tedy zřejmé, že připomínky různých dějinných událostí uspořádané v Československu pro diplomatický sbor a zahraniční novináře nebo přímo v zahraničí pro širší veřejnost nebyly vybírány náhodně. Pokusme se tedy podat jistou typologii komemorací pořádaných ve spolupráci s československými orgány ve Francii ve sledovaném období a zařadit je do kontextu zahraniční politiky ČSR.

Mezi událostmi zmiňovanými v analyzovaných textech byl velký důraz kladen na 9. květen, který nebyl pojímán primárně jako vzpomínka na konec druhé světové války, ale především jako československý státní svátek připomínající osvobození země z područí nacistického Německa roku 1945. Jádrem oslav se samozřejmě odehrávalo v samotném Československu. Na Hrad byl zván diplomatický sbor cizích států a československé orgány pečlivě sledovaly, kdo z pozvaných se dostavil, kdo se omluvil, který diplomat se setkal s představiteli československého státu a o čem spolu vedli rozhovor. Státní svátek tohoto mezinárodního rozměru byl však také příležitostí pro oslovení veřejnosti či představitelů dalších zemí v zahraničí. I v tomto případě se zahraniční služba ČSR zajímala o to, jaký byl dosah akcí pořádaných tamějšími ZÚ. Do Prahy tak byly posílány podrobné zprávy o tom, kteří představitelé země působení toho kterého velvyslanectví při této příležitosti

5 Srov. např. usnesení politického byra ÚV KSČ z 10. listopadu 1959, které schválilo dlouhodobou směrnici pro zahraniční styky a propagaci Československa a které se následně stalo základem pro vztahy se zahraničím v oblasti kultury a školství: Národní archiv v Praze (NA), Komunistická strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989, Kancelář 1. tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného – II. část (AÚV KSČ, Novotný II), kart. 7, číslo jednací (č. j.) 10 234/8, Zpráva o kulturních, vědeckých a školských stycích v roce 1961.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž.

zavítali na místo oslav svátku, a o ohlasu československých akcí v tisku.⁸ Černínský palác tyto informace následně zpracovával, porovnával účast aktivit ZÚ s předešlými léty a zaslal své hodnocení nadřízeným orgánům včetně prezidenta republiky.⁹

Další významnou vzpomínkovou akcí konanou především na území ČSSR byly pietní komemorace vyhlazení obce Lidice v červnu roku 1942. Koordinací přípravných aktivit, do nichž byly zapojeny i umělecké svazy, byl pověřen ústřední výbor Národní fronty jakožto orgán, který z pohledu tehdejšího režimu zastřešoval všechny politické síly země.¹⁰ Aby byl zajištěn dostatečný účinek směrem do zahraničí, byli vedle novinářů při této příležitosti do Československa zváni i návštěvníci v rámci tzv. dělnické turistiky.¹¹

Jako byli do Československa zváni zahraniční hosté, tak se i představitelé československého státu účastnili festivit konaných v zahraničí. Ani přítomnost zaměstnanců ambasad na nich nebyla náhodná. Kupříkladu výročí ukončení první světové války dne 11. listopadu je ve Francii velkým svátkem, během něhož se konají mnohá pietní shromáždění. Ve sledovaném období tomu samozřejmě nebylo jinak. Jelikož se jednalo o den vítězství nad Německem, nemohl uniknout pozornosti ani československému ZÚ. Velvyslanec v Paříži tedy např. v roce 1961 vycestoval do Vouziers na severu Francie, kde se u pomníku padlých československých legionářů konal pietní akt spoluorganizovaný spolkem krajanů a Společností Francie-Československo (Association France-Tchécoslovaquie, dále AFT). Cílem nebylo pouze vzdání holdu příslušníkům legií, kteří zde položili život za vlast, ale i zdůraznění faktu, že padli ve válce s Německem.¹²

Dalším výročím, které se přímo nabízelo k propagačním aktivitám, byla připomínka mnichovské konference z konce září 1938.¹³ Jak jsme se zmínili v úvodu této studie, o Mnichovu se samozřejmě hodně mluvilo v Československu,¹⁴ jednalo se však rovněž o událost, která se bytostně dotýkala Francie. Československá zahraniční politika se tedy

8 Do příprav se měli zapojovat všichni pracovníci ambasad. Srov. Archiv Ministerstva zahraničních věcí v Praze (AMZV), Teritoriální odbory – tajné (TO-T), Francie 1960–1964, k. 4, sg. 052/411, č. j. 075/60-Čm/Br, Plán ZÚ Paříž na II. čtvrtletí 1960, 17. 3. 1960.

9 V roce 1960 mohlo MZV kupříkladu konstatovat, že recepce pořádané velvyslanectvím v Paříži ve srovnání s předcházejícím rokem 1959 zaznamenala vyšší účast hostů, a to včetně zástupců francouzských úřadů, kanceláře prezidenta republiky či parlamentních klubů. Projev velvyslance Václava Pleskota zaznamenal i nespecifikovaný místní tisk. Srov. AÚV KSČ, Novotný II, kart. 8, slož. 85, Oslavy československého státního svátku v roce 1960.

10 AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 016.866/63-KPS, Zpráva o kulturních, školských a vědeckých stycích resortů státní správy a ČSAV se zahraničím, 6. 4. 1963, s. 55.

11 Pod tímto pojmem se skrývalo pořádání hromadných zájezdů francouzských dělníků, kteří se měli během svého pobytu v pečlivě vybraných lokalitách přesvědčit o údajných výdobytcích socialismu. Srov. AMZV, TO-T, Francie 1960–1964, kart. 4, sg. 052/317, č. j. 0310/61-Btš, Pracovní porada – zaslání záznamu, 2. 11. 1961.

12 Alespoň to můžeme předpokládat díky poznámce ZÚ o protiněmeckých náladách v tomto francouzském regionu. Tamtéž.

13 K vývoji pohledu na tuto událost v poválečné československé historiografii a její role v politice Československa vůči Spolkové republice Německo či Velké Británii více Kuklík, Jan – Němeček, Jan – Šebek, Jaroslav: *Dlouhé stíny Mnichova*. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo, Praha 2011, zejm. s. 244–250 a 259–291.

14 Vedle výše zmíněných publikací z roku 1958 můžeme zmínit i mezinárodní konferenci věnovanou Mnichovu. Konala se téhož roku v Praze a zúčastnili se jí mj. hosté z Francie, a to ekonom Bernard Lavergne

pokoušela zájmu francouzské veřejnosti o tento neuralgický bod dějin obou zemí hojně využívat. Tiskový odbor Černínského paláce připravoval pro francouzská média články a reportáže¹⁵ a mnohé akce se ve spolupráci se zdejšími ZÚ konaly přímo ve Francii. Jako připomínka 25. výročí mnichovské dohody byl v pařížském Domě chemie (Maison de la Chimie) 25. října 1963 uspořádán slavnostní večer, jehož se zúčastnili velvyslanec ČSSR Václav Pleskot a spisovatel Ladislav Mňačko, autor literární předlohy k filmu *Smrt si říká Engelchen*, který byl ten večer promítán.¹⁶

Československé zastoupení ve Francii organizovalo i oslavy státního svátku připomínajícího vznik republiky 28. října 1918. Ve spolupráci s AFT kupříkladu uspořádalo kulturní večery v pařížských sálech, v roce 1963 např. opět v Domě chemie, týden po zmíněné připomínce Mnichova.¹⁷ Konkrétní využití tohoto výročí pro propagační účely československé zahraniční politiky však nebylo v prostudovaných pramenech specifikováno.

Výběr dějinných událostí, jejichž odkaz bylo možné propagačně využít, se nijak neměnil ani po roce 1963. Kupříkladu koncepční materiál ministerstva zahraničních věcí ze dne 19. června 1966 doporučoval při propagační práci ve dvou nadcházejících letech zaměřit pozornost na kulatá a půlkulatá výročí čtyř historických mezníků, a to říjnové revoluce z roku 1917 v Rusku (dále VŘSR), vzniku Československa 28. října 1918, mnichovské konference konané 29. až 30. září 1938 a vyhlazení Lidic z června 1942.¹⁸ V roce 1964 se pak velké pozornosti těšilo Slovenské národní povstání (dále SNP). Na jeho oslavy tehdy na pozvání předsedy československého Národního shromáždění Bohuslava Laštovičky zavítal i Pierre Baudise, předseda Sdružení přátel Československa ve francouzském Národním shromáždění (Groupe d'amitié parlementaire France-Tchécoslovaquie) a poslanec za stranu Indépendants et paysans d'action sociale, jehož přítomnost byla důležitá zejména z pohledu francouzsko-československých vztahů. Byl tak totiž uznán podíl Francouzů na SNP, což mohlo naznačovat, že stín Mnichova časem ustoupí do pozadí a nebude již komplikovat oficiální styky mezi Francií a Československem.¹⁹ Propagační potenciál protiněmeckého povstání ovšem československé orgány neopomněly využít.²⁰ A nejen ony. Ve Francii se připomínky SNP zhostila AFT, jejíž vedení bylo jmenováno

a členka ústředního výboru Francouzské komunistické strany Joanny Berlioz. Srov. AÚV KSČ, Novotný II, kart. 6, č. j.07859/58-SM.

15 Tamtéž.

16 AMZV, TO-O, Francie 1960–1964, kart. 3, sign. 052-74, č. j. 2948/63-May/Ner, 29. 10. 1963.

17 Tamtéž.

18 AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 017-679/66-KPS/1, Dlouhodobá směrnice pro propagaci a kulturní, školské a vědecké styky se zahraničím, s. 9.

19 Srov. Archives du ministère des Affaires Étrangères (AMAE), série Europe, sous-série Tchécoslovaquie 1944–1970 – Direction des affaires politiques (Tchécoslovaquie), Tranche (T.) 1944–1970, numéro (č.) 343, 12. 3. 1965 a materiál Les relations politiques franco-tchécoslovaques z 22. června 1965 dostupný v *Documents diplomatiques français: 1965*. Tome I (1er janvier–30 juin). Edd. COMMISSION DE PUBLICATION DES DOCUMENTS DIPLOMATIQUE FRANÇAIS – M. Vaïsse. Paris 2003, s. 773. K významu oslav SNP v roce 1964 pro další vývoj francouzsko-československých vztahů např. Marès, Antoine: „*Nášim hlavním cílem zůstává uvolnění napětí*“. Francie - Československo 1961–1968, Soudobé dějiny 5, 1998, č. 478, s. 471–484.

20 Pražské ústředí např. zcela explicitně vyzvalo ambasádu v Paříži, aby kampaň mající za cíl zvýšení povědomí o SNP byla zasazena do širšího rámce propagačního úsilí Prahy ve Francii, např. do souvislosti

Francouzskou komunistickou stranou, a připravovala při této příležitosti výstavu a plánovala do Francie pozvat jednu z pamětnic. Černínský palác tomu rozhodně nehodlal bránit a akci podporoval, tedy s výhradou toho, že by se snad měla československá strana podílet na finančním zabezpečení přednáškového turné.²¹

Význam připomínaných výročí pro československou zahraniční politiku

V analyzovaných dokumentech z let 1958 až 1963, ale i v materiálech pozdějšího data, se tedy hovoří hned o několika důležitých historických událostech, které byly připomenuty československým diplomatickým zastoupením a spřátelenými organizacemi na území Francie, a které tedy měly nějakým způsobem zapadat do propagandistického narativu zahraniční politiky Československa. Konkrétně se jednalo, v chronologickém pořadí, o VŘSR, vznik ČSR, konec první světové války, mnichovskou konferenci, vyhlazení Lidic, SNP, osvobození ČSR v závěru druhé světové války a konečně převzetí moci československými komunisty v únoru 1948, tzv. Vítězný únor. Již z tohoto pouhého výčtu lze vyvodit jisté závěry. Můžeme předpokládat, že 28. říjen 1918 jakožto vznik republiky na troskách již neexistující monarchie nebyl československým režimem nějak výrazně aktualizován do současnosti, což dostupné prameny ostatně potvrzují. Další dvě data pak souvisela s politickým zřízením, které bylo v Československu zavedeno po únoru 1948. Připomínán byl samotný 25. únor 1948, československými komunisty pyšně nazývaný vítězný. Věnováno mu kupříkladu bylo celé jedno číslo časopisu Společnosti Francie–Československo *Paris–Prague*, jehož cílem bylo francouzským čtenářům přibližovat politická stanoviska Prahy i život v tehdejší ČSR.²² Minimálně v prostředí blízkém Francouzské komunistické straně, pod jejíž záštitou zmíněná společnost pracovala, bylo připomínání této události docela přirozené.²³ Druhým vyzdvihovaným dnem této kategorie byla říjnová revoluce z roku 1917, tedy VŘSR. Komunistický režim se odkazoval na Sovětský svaz a spojenectví s ním bylo základem československé zahraniční politiky. Je tedy logické, aby se k této události hlásil prostřednictvím svého zastoupení i v zemích západní Evropy. Zbývajících pět událostí se pak přímo vztahovalo k Německu, přesněji k potýkání se s militarismem předchozích německých režimů. Vzhledem k existenci dvou německých států ve sledovaném období, kdy jeden se přimklнул k sovětskému bloku, zatímco druhý se integroval do západních struktur, se jejich aktualizace přímo nabízela. Přelom 50. a 60. let 20. století je

s tzv. německou otázkou. Srov. AMZV, TO-T, Francie 1960–1964, kart. 4, sg. 052-411, č. j. 0157/64-Bg/Ner, Plán práce na II. pololetí 1964, 26. 6. 1964.

21 AMZV, Teritoriální odbory – obyčejné (TO-O), Francie 1960–1964, kart. 8, sg. 052/317, č. j. 2458/64-Lor/Ner.

22 Jednalo se o v pořadí druhé číslo časopisu vycházejícího od roku 1958. Srov. AMZV, TO-O Francie 1960–1964, kart. 8, sg. 052/0/02, č. j. 1910/60-FK/Br.

23 Rozhodně si nepředstavujeme, že by si toto periodikum dokázalo najít cestu k velkému počtu čtenářů. V roce 1960 měl asi tři tisíce předplatitelů. Bylo to ovšem podstatně více čtenářů, než kolik Francouzů odebíralo časopis *La Vie Tchécoslovaque* vydávaný v Praze. Těch totiž bylo pouhých pět set. Tamtéž.

navíc obdobím, kdy tzv. německá otázka hýbala světovou politikou. Využití připomínky krvavé minulosti tedy můžeme zcela jistě předpokládat.

Využívalo komunistické Československo všech dostupných prostředků, a tedy i důležitých výročí, pro potvrzení své aliance se Sovětským svazem a propagaci svého postoje k řešení problému poválečné budoucnosti Německa? V roce 1959 politické byro ÚV KSČ schválilo dlouhodobou koncepci zahraniční politiky země, která se stala základem pro plánování úkolů MZV na jednotlivá další léta.²⁴ Tato směrnice nejen že definovala vedle politických i propagační cíle, kladla je dokonce do popředí zájmu. Vysvětlování údajných výhod socialistického zřízení je jmenováno před všemi ostatními problémy. Socialismus dle mínění autorů nakonec zvítězí, bude to ovšem vítězství, které nebude zajištěno válečným konfliktem. Politika mírové soutěže dvou bloků je dalším úhelným kamenem vztahů Československa se zahraničím. Vyjádřeno dobovým slovníkem se již nehovoří o aktivním vývozu revoluce, nýbrž pouze o bránění vývozu kontrarevoluce.²⁵ Československá zahraniční politika vůči západním zemím byla opatrná, aby mohla např. ve Francii působit, nesměla vzbuzovat negativní pozornost místních úřadů. V této souvislosti je tedy třeba se zamyslet nad tím, jakou roli by v takové propagační práci hrála výročí, která nějakým způsobem souvisejí s revolučními dějinami socialistických zemí či marxismu. Výše jsme uvedli, že Vítězný únor a VŘSR jsou zmíněny jakožto důležité dějinné události, připomínané československou zahraniční službou i ve Francii, ovšem pokaždé pouze v jednom dokumentu.²⁶ Nemáme doklady o případných debatách o tom, která výročí měla československá diplomacie využívat, a která ne, můžeme však předpokládat, že režim usoudil, že připomínka převzetí moci nebude v členské zemi NATO přijímána všeobecně pozitivně, její propagační smysl by tedy byl omezený. Vyzdvihování údajných výhod socialismu se dle zmíněné směrnice z roku 1959 a z ní vycházejících každoročních plánů mělo odehrávat v duchu spíše vysvětlovacím, představujícím západní veřejnosti současnost zemí sovětského bloku. Naopak je připomínán probíhající ideologický zápas obou táborů a údajná snaha západních zemí narušit deklarovanou jednotu obyvatelstva ČSR.

Pokud se materiály z provenience Černínského paláce zmiňují o politice vůči tzv. Západu, o jeho údajné útočnosti, vždy na prvním místě uvádějí Spolkovou republiku Německo. „*Nutno se zaměřit na boj proti německému militarismu a revanšismu a orientovat se na země, které byly ve druhé světové válce nejvíce postiženy agresí fašistického Německa.*“²⁷ Takto pregnantně pojmenovává prvořadý úkol československé propagandistické činnosti v zemích západního bloku jmenovaná směrnice. Každou zmínku o Německu v těchto dokumentech doprovázejí termíny militarismus a revanšismus.²⁸ Bonnská vláda je obviňována

24 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 10 234/8.

25 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 1, složka (slož.) 11, Politická směrnice a hlavní úkoly československé zahraniční politiky v roce 1962, č. j. 004290/61-SM.

26 Únor 1948 v AMZV, TO-O Francie 1960–1964, kart. 8, sg. 052/0/02, č. j. 1910/60-FK/Br a říjen 1917 v AÚV KSČ, Novotný II, k. 7, č. j. 017-679/66-KPS/1.

27 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 10 234/8.

28 Jazyk dobových textů vzniklých ve státních institucích či stranických orgánech si ostatně liboval v nálepkování. Můžeme dokonce hovořit o loci communes komunistického diskurzu. Podobně schematicky byla kupříkladu hodnocena pátá Francouzská republika. Nejčastěji se o ní hovořilo jako o režimu osobní

z podpory revizionistů²⁹ a hovoří se o záměrech militaristických kruhů a tzv. přesídlelců v SRN, které byly přirovnávány k útočným plánům hitlerovského Německa.³⁰ Tato negativní fascinace Německem samozřejmě neušla pozornosti ani v dalších zemích, Francii nevyjímaje.³¹

Je tedy zřejmé, že prvořadým úkolem československé propagandy na Západě bylo poukazování na domnělou útočnost SRN, a to i cestou připomínání stinných stránek nedávné minulosti Německa. Tyto aktivity nebyly vyvíjeny pouze na území ČSSR či v německých státech, ale prostřednictvím zastupitelských úřadů i v dalších zemích. Československo vydávalo publikace v několika jazykových mutacích zaměřené na nacistickou minulost představitelů odsunutých sudetských Němců či právníků aktivních v německé justici nebo o nacistických zločinech během okupace Československa.³² Aktivizována byla také média, zejména Československá tisková agentura, rozhlas a televize, připravovaly se mezinárodní konference,³³ promítaly se filmy o nacistické minulosti³⁴ a pořádaly tematické výstavy.³⁵ Oslovována byla veřejnost po celém světě, velkou pozornost směřovala československá diplomacie na Francii. Nebylo to pouze tím, že i tato země byla obsazena nacistickým Německem, takže se dalo předpokládat, že francouzské veřejné mínění budou zčásti ovládat reminiscence, jichž bylo možné propagačně využít.³⁶ Velkou roli hrála i osobnost prezidenta Francouzské republiky Charlese de Gaulla, jenž vedl svěbytnou zahraniční politiku, jejíž součástí byla úzká spolupráce se SRN. Československo se v prvních letech de Gaullova prezidentského mandátu vůči němu výrazně vymezovalo a sblížování Francie s Německem různé výhrady k němu ještě zostřovalo. Jelikož vývoj směřoval k uzavření smlouvy o přátelské spolupráci mezi těmito dvěma zeměmi, vytkla si česko-

---

moci, rozuměj osobní moci Charlese de Gaulla. O tématu např. Hromek Martin, *Nepřítel, nebo partner? Oficiální obraz Francie a její politiky v Československu v letech 1963 až 1967*. In: *Promyšlet Evropu dvacátého století. Konflikty beze zbraní*. Edd. J. Škerlová – L. Pokorná Korytarová – O. Haváč – M. Vitko. Brno 2015, s. 191–211.

29 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 1, č. 10, Otázka uzavření mírové smlouvy s Německem, 1958.

30 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 2, slož. 9, Vnitropolitická situace v Západním Německu, 1960.

31 Např. bývalý francouzský ministr zahraničních věcí Maurice Couve de Murville ve svých pamětech uvádí vzpomínku na setkání se svým československým protějškem Václavem Davidem v Praze v červenci roku 1966. David podle něj takřka neznal jiné téma než německou otázku a údajně stále existující hrozbu ze strany západního Německa. Couve de Murville, Maurice: *Une politique étrangère 1958–1969*. Paris 1971, s. 217.

32 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 2, slož. 9, Vnitropolitická situace v Západním Německu, 1960.

33 Např. o Eichmannovi a jeho spolupracovnících. Tamtéž.

34 Jednalo se např. o celovečerní filmy *Vyšší princip*, *Přežil jsem svou smrt* či *Smrt si říká Engelchen*, které byly představeny i francouzskému publiku. Srov. *Paris-Prague*. Revue de l'Association France-Tchécoslovaquie, č. 14, 1962, s. 18 a AMZV, TO-O, Francie 1960–1964, kart. 3, sg. 052-74, č. j. 2948/63-May/Ner, 29. 10. 1963.

35 Např. výstava kreseb terezínských dětí. NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 2, slož. 15, Zpráva o činnosti propagační komise, 24. 4. 1963.

36 Již směrnice z roku 1959 stanovila, že poukazování na útočné a revizionistické tendence v SRN se mělo odehrávat především v těch zemích, které se za druhé světové války staly obětí nacistické agrese. Srov. NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 10 234/8.

slovenská diplomacie za cíl poukazovat na rizika vyplývající z „vytvoření osy Bonn-Paříž.“³⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že československá protiněmecká propaganda se vesměs opírala o poukazování na neblahou minulost Německa. Jelikož byly tyto aktivity vyvíjeny i na území Francie, je zřejmé, že různá výročí, která souvisejí s bojem proti císařskému Německu za první světové války či proti režimu Adolfa Hitlera a připomínají utrpení Čechoslováků, nebyla vyzdvihována samoučelně. Zdůrazňování československých obětí mělo vzbudit zájem o tuto problematiku a vyvolat u Francouzů pocit sounáležitosti s Československem, vybudit protiněmecké citění a především vyburcovat francouzské veřejné mínění proti sblížení se SRN a proti její integraci do západních politických a vojenských struktur.³⁸ Analyzované dokumenty československé proveniencí sice tento cíl přímo neuvádějí, v mnohých případech však konkrétní vzpomínkové akce k danému výročí kladou do souvislosti s obecnými propagačními záměry ČSSR.

Kupříkladu zmíněná velká propagandistická akce k 20. výročí lidické tragédie v roce 1963 neměla pouze připomenout oběti nacistického okupačního režimu, ale podle materiálu MZV měla odkaz Lidic aktualizovat a využít ho k obviňování SRN z revanšismu a militarismu. Měla rovněž pomoci k obeznámení mezinárodního publika s postojem ČSSR k otázkám mírové smlouvy s Německem a odzbrojení.³⁹ Na tuto komemorační akci se zahraniční služba ČSSR připravovala s velkým předstihem. Již v roce 1961 MZV vyzývalo velvyslanectví v Paříži, aby se pokusilo najít vhodné partnery, kteří by byli nápomocni při vytvoření družby mezi obcí Lidice a jejím francouzským ekvivalentem, tedy obcí Oradour, která zažila podobný masakr.⁴⁰ Jistě není náhodou, že úkol pro ZÚ Paříž přímo navazoval na apel ústředí, aby se nejen všichni diplomatictí pracovníci, ale i spřátelené organizace, jako byly komunisty ovládané Společnost Francie-Československo a sdružení krajanů, zapojily do úsilí seznamovat francouzskou veřejnost se stanovisky Prahy k tehdy aktuální německé otázce, jejichž organickou součástí byla varování před údajným

37 NA, AÚV KSČ, Novotný II, kart. 2, slož. 11, Politická směrnice a plán hlavních úkolů Ministerstva zahraničních věcí na rok 1963.

38 Nemuselo se samozřejmě vždy jednat pouze o připomínky konkrétní události. Důkazů o propojení současných zahraničněpolitických cílů ČSSR s odkazy na minulost v pramenech nalezneme vícero. Kupříkladu v roce 1961 ve Francii připravil ZÚ Paříž ve spolupráci s ATF velkou kampaň, která měla za cíl seznámit Francouze s postojem Prahy k tzv. německé otázce. Na toto téma byly připraveny monotematické číslo časopisu Společnosti Francie-Československo *Paris-Prague* a konference, a při této příležitosti taktéž uspořádáno promítnutí filmů *Romeo, Julie a tma* (1959) a *Vyšší princip* (1960) doprovobených přednáškou. Srov. AMZV, TO-T, Francie 1960–1964, kart. 4, sg. 052-317, č. j. 0273/61-Bt, 26. 9. 1961. Paralelně s úkolem seznamovat francouzské novináře s nebezpečím domnělého německého militarismu byla československá ambasáda pověřena podporou distribuce knihy o vyhlazovacích plánech nacistů v Protektorátu Čechy a Morava. Srov. Tamtéž, sg. 052-411, č. j. 0363/60-Šm/Mi, 5. 1. 1961.

39 AÚV KSČ, Novotný II, kart. 7, č. j. 016.866/63-KPS, Zpráva o kulturních, školských a vědeckých stycích resortů státní správy a ČSAV se zahraničím, 6. 4. 1963.

40 10. června 1944 příslušníci Waffen-SS povraždili 642 obyvatel obce Oradour-sur-Glane. Družby mezi městy představovaly vítaný nástroj propagace Československa v západním zahraničí. Díky nim získávala československá strana dosti volný přístup k oslovování místních obyvatel, aniž by o tom musela vyjednávat oficiální cestou, kde by hrozilo, že bude v rámci reciprocity požadován i přístup zahraničních organizací či uměleckých souborů k československým občanům. Navazování partnerských svazků mezi městy obou zemí předpokládala např. Dlouhodobá koncepce Ministerstva školství a kultury pro provádění kulturních styků s Francií z 30. ledna 1961 přístupná v AMZV, TO-O Francie 1960–1964, sg. 052/113, č. j. 032.288/60-4.

vzestupem revanšismu ve Spolkové republice Německo.⁴¹ Jako připomínku vyhlazení Lidic tak kupříkladu uspořádala hned následujícího roku zmíněná Společnost Francie-Československo kulturní program v Pavillon de Marson, který je součástí pařížského Louvru. Během večera zněla československá i francouzská hudba a poezie, hovořilo se však i o této historické události spojené s výzvou k založení Parku přátelství a míru v Lidicích.⁴² Hrůzy, kterými prošly zmíněná československá obec a její francouzský pandán Oradour, neopomněl připomenout místopředseda AFT a člen ÚV Komunistické strany Francie Vladimír Frolow ve svém článku uveřejněném v časopisu Společnosti *Paris-Prague* jakožto memento důsledků německého militarismu, který údajně představoval stále aktuální hrozbu.⁴³ Činnost AFT tedy skutečně zcela odpovídala tomu, co předpokládaly koncepce československé zahraniční politiky ve vztahu k propagační činnosti ve Francii.

Závěr

Hájkova slova o „dnešních Mnichovanech“, která stojí v úvodu tohoto textu, docela dobře vystihují, k jakému účelu sloužila výročí československé zahraniční služby v jejím úsilí o zvýšení účinku své propagační činnosti ve Francii. Z osmi prameny zmiňovaných dat připomínaných ve sledovaném období československým ZÚ či spřátelenou Společností Francie-Československo se pět vztahuje k Německu a stinným stránkám jeho minulosti. Připomínky válečných hrůz a mnichovské konference byly československou stranou aktualizovány a spojovány se současnou Spolkovou republikou Německo, s níž degaullovská Francie udržovala přátelské vztahy. Mezi prvořadými cíli zahraniční politiky ČSR a ČSSR byla právě tzv. německá otázka a poukazování na současnost zemí socialistického bloku. Komemorace minulých dějů se stávaly vítanou možností, jak působivě ovlivňovat veřejné mínění ve Francii i jinde a vyvolávat negativní pozornost vůči SRN. Vzhledem k neexistenci řádného smluvního zastřešení vztahů mezi Československou a Francouzskou republikou však byly nástroje propagace či propagandy obou zemí značně omezené. Československo do zahraničí posílalo materiály připravované svou tiskovou agenturou, televizí a rozhlasem, úzce spolupracovalo s organizacemi napojenými na sesterské komunistické strany, jakou byla Společnost Francie-Československo, dosah těchto aktivit však byl značně omezený. Ke konkrétnímu vyčíslení úspěchů či limitů československé propagační činnosti ve Francii na přelomu 50. a 60. let 20. století nám chybí dostatečná pramenná základna.⁴⁴ Můžeme však dojít k závěru, že oslavy, přednášky, kulturní večery či pietní

41 AMZV, TO-T, Francie 1960–1964, kart. 4, sg. 052-411, č. j. 029.158/61-4, Plán práce na 2. pololetí 1961, 15. 8. 1961.

42 *Paris-Prague*. Revue de l'Association France-Tchécoslovaquie, č. 14, 1962, s. 29.

43 Tamtéž, s. 18.

44 Dostupné archiválie se omezují na vyjmenovávání nástrojů propagace, chybí jakákoli jejich kvantifikace. A to platí i pro zmínky o mediálním ohlasu československého propagačního a zahraničněpolitického úsilí. Např. tedy nevíme, jaká byla účast veřejnosti na akcích pořádaných ambasádou nebo Společností nebo kolik zasláno tiskového, obrazového a zvukového materiálu československé produkce bylo převzato francouzskými partnery.

akty připomínající výročí významných historických událostí tvořily pevnou součást československé zahraniční politiky a jejich výběr nebyl v žádném případě náhodný, a naopak zcela přesně kopíroval priority československé diplomatické služby ve vztahu k Francii.

Jahrestage in Propaganda der kommunistischen Tschechoslowakei in Frankreich in den Jahren 1958–1963

In Quellen aus diesem Zeitabschnitt werden 8 Jahrestage erwähnt. Chronologisch geordnet handelt es sich um den Jahrestag der Oktoberrevolution, die Entstehung der Tschechoslowakei, das Ende des Ersten Weltkrieges, das Münchner Abkommen, die Zerstörung von Lidice, den Slowakischen Nationalaufstand, die Befreiung der Tschechoslowakei am Ende des Zweiten Weltkrieges und zuletzt um die Machtübernahme der Kommunistischen Partei im Februar 1948. Zwei vorrangige Themen, die im Mittelpunkt der tschechoslowakischen Propagandatätigkeit stehen sollten, waren Werbung für die „sozialistische Ordnung“ und antideutsche Propaganda, die auf angebliche Gefahr des deutschen Revanchismus aufmerksam machte. Darauf ergibt sich ganz klar, dass die Auswahl der Jahrestage eng mit Absichten der tschechoslowakischen Außenpolitik verbunden war, d. h. öffentliche Meinung in Frankreich beeinflussen und negative Aufmerksamkeit gegen Bundesrepublik Deutschland erwecken. Frankreich signierte das Münchner Abkommen und hatte eigene Erfahrungen mit Gräueln der beiden Weltkriege. Zugleich kam es zu dieser Zeit mit Deutschland näher, was sein Ausdruck im Elysée-Vertrag aus dem Jahr 1963 fand. Die Tschechoslowakei hoffte damals, dass durch das Andenken von ausgewählten Jahrestagen die Zuneigung der französischen Öffentlichkeit zum tschechoslowakischen Regime unterstützt wird, dass sie die Ansichten dieses Regimes über damals aktuelle Frage der Zukunft Deutschlands teilen wird und das Bündnis mit der Bundesrepublik Deutschland verwirft.

Die Analyse beachtet auch die Art und Weise, wie die tschechoslowakische Diplomatie die Franzosen beeindrucken wollte; was für Aktivitäten die Botschaft in Paris und die von Kommunisten gesteuerte Gesellschaft der Freunde der Tschechoslowakei entfalteteten, was für Veranstaltungen direkt in der Tschechoslowakei stattfanden und wie die Medien und weitere Propagandamittel genutzt wurden.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

